

MAGDALENA WÓJTOWICZ

OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W TEORII I PRAKTYCE, CZYLI O DZIAŁANIACH UMCS NA RZECZ POLSKIEJ KULTURY DUCHOWEJ

Międzynarodowa Konferencja Naukowa
„Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona”
Lublin, UMCS, 25-26 października 2012 roku

W dniach 25-26 października 2012 r. w Lublinie odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona”, zorganizowana przez Zakład Kultury Polskiej Instytutu Kulturoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. O randze konferencji świadczy fakt, że patronat nad nią objął J.M. Rektor UMCS prof. dr hab. Stanisław Michałowski. Integralną częścią lubelskiego spotkania były Warsztaty dla ekspertów organizacji pozarządowych i instytucji kultury w sprawie Konwencji UNESCO o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. Połączenie konferencji z warsztatami sprawiło, że Lublin w trakcie tych dni gościł naukowców oraz przedstawicieli instytucji kultury z całego kraju, co umożliwiło konfrontację i konstruktywną współpracę teoretyków z praktykami.

Spotkanie zostało zorganizowane w związku z ratyfikacją przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w 2011 r. Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., co zrodziło potrzebę omówienia warunków jej implementacji na grunt polski. Zasadniczym celem organizatorów było więc przedstawienie generalnych problemów związanych z rozumieniem zakresu i spo-

sobów funkcjonowania ochrony dziedzictwa niematerialnego, także poprzez włączenie w te działania środowiska naukowego, oraz prezentacja wstępnych propozycji sposobu wpisania konkretnych faktów kulturowych na krajową listę niematerialnego dziedzictwa. Lubelskie sympozjum spotkało się z dużym zainteresowaniem, gdyż zgromadziło przedstawicieli około czterdziestu polskich i zagranicznych ośrodków. Wygłoszono 65 referatów, a ponad 40 przedstawicieli instytucji kultury i stowarzyszeń pozarządowych pracowało w grupach warsztatowych.

Konferencję otworzył prof. Jan Adamowski, podkreślając że ratyfikacja Konwencji zobowiązuje do zaplanowania szczegółowej ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Następnie głos zabrał J.M. Rektor UMCS prof. Stanisław Michalowski, który zaznaczył, że konferencja, która gromadzi przedstawicieli z kilkudziesięciu ośrodków, jest sporadycznym zjawiskiem nawet współcześnie, dlatego jej rozmach jest imponujący. Powiedział także, że tradycje kultury należy nie tylko badać, ale także przybliżać społeczeństwu.

KONFERENCJA NAUKOWA

Część merytoryczną konferencji otworzył prof. dr hab. Jerzy Bartmiński referatem pt. *Specyfika niematerialnego dziedzictwa – problemy ochrony, dokumentacji i „rewitalizacji”*. Na wstępie stwierdził że novum Konwencji z 2003 r. polega na dowartościowaniu dziedzictwa niematerialnego, jednak w trakcie implementacji konwencji na gruncie polskim zbyt często jest ono utożsamiane z dziedzictwem materialnym, co prowadzi do nieporozumień. Szczegółowo omówił definicję niematerialnego dziedzictwa oraz uszczegółowił lub zasygnalizował kilka problemów, takich jak intencja dokumentu, podmioty odpowiedzialne za Konwencję, problem dekontekstualizacji, ludowości i inne.

Następnie prof. Sławomir Ratajski, Sekretarz Generalny Polskiego Komitetu ds. UNESCO w referacie *Koncepcja ochrony dziedzictwa niematerialnego w Konwencji UNESCO* omówił akty poprzedzające Konwencję z 2003 r., co pozwoliło zarysować całościową wizję kultury ukształtowanej na przestrzeni trzydziestu lat. Zwrócił uwagę, że tworzą one kontekst dla dialogu pokoju i tolerancji poprzez uznanie różnorodności wyrazu kulturowego, reprezentowanego przez społeczności z różnych regionów świata. Podkreślił konieczność prowadzenia przez państwo polityki kulturalnej, która może przyczynić się do poprawy jakości życia.

Z kolei głos zabrał prof. dr hab. Zbigniew Jasiewicz (Instytut Oskara Kolberga w Poznaniu, UAM), prezentując *Uwagi o przedmiocie i funkcjach Konwencji o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Spojrzenie etnologa*. Następnie mgr Bartosz Skaldawski, Dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa, przedstawił referat *Krajowy Program Ochrony Dziedzictwa Niematerialnego – propozycja wdrożenia*. W czasie obrad plenarnych referaty wygłosili także dwaj przedstawiciele

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II: o. prof. dr hab. Leon Dyczewski, który wystąpienie zatytułował *Wartości rdzeniem kultury*, oraz ks. prof. dr hab. Piotr Moskał, który skupił się na kulturowych wartościach katolicyzmu. Obrady plenarne zamknął referat prof. Lecha Śliwonika (Akademia Teatralna w Warszawie, Towarzystwo Kultury Teatralnej) „*Skarby ginącego piękna*” – 30 lat ogólnopolskich sejmików wiejskich teatrów, który wskazał sejmiki jako przykład dobrej praktyki w zachowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

W dalszej części konferencji dyskusje odbywały się w sekcjach tematycznych. Tu zostaną zaprezentowane – ze względu na znaczną liczbę referentów – wyłącznie wybrane wystąpienia. Pierwsza z sekcji dotyczyła politycznych i prawnych aspektów ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Referat o tej tematyce w kontekście stosunków międzynarodowych wygłosiła m.in. dr Hanna Schreiber (UW), dwie przedstawicielki NID: mgr Katarzyna Sadowska-Mazur oraz mgr Julia Włodarczyk czy dr Adam Jankiewicz z Trybunału Konstytucyjnego.

Druga równoległa sekcja zgromadziła prelegentów związanych z językoznawstwem. Głos zabierali m.in. dr hab. Jadwiga Wróńcicz (PAN w Krakowie), prof. dr hab. Jerzy Sierociuk (UAM) oraz prof. dr hab. Halina Pelc (UMCS), skupiając się na języku gwarowym.

Tematem przewodnim innych sekcji była muzyka w kontekście niematerialnego dziedzictwa, co zreferował m.in. prof. dr hab. Zbigniew J. Przerembski (UW, PAN w Warszawie). Poruszono także zagadnienie instrumentów muzycznych, np. mgr Janusz Jaskulski wygłosił referat *Dudy: zwierzę muzyczne z rogatą naturą poszukujące ochrony*.

W kolejnej grupie obradowano nad kwestią pamięci. Głos zabrali m.in. dr Ewa Masłowska (PAN w Warszawie), która przedstawiła referat *Dziedzictwo a oblicza więzi*, natomiast dr Marta Wójcicka (UMCS) referowała *Pamięć jako nośnik dziedzictwa kulturowego*.

W innej sekcji prelegenci prezentowali współczesne sposoby ochrony i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego na przykładzie projektu *Atlasu niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej*, omówionego przez dra Wojciecha Mielewczaka (Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie), czy *Historii mówionej Miasta Lublin Ośrodka Brama Grodzka – Teatr NN*, który przedstawiała dr Marta Kubiszyn (UMCS) i innych.

Szczególną wagą wyróżniał się także referat dr Anny Weroniki Brzezińskiej (UAM), która zastanawiała się nad rolą społeczności lokalnej w ochronie niematerialnego dziedzictwa, co stało się tematem szerszych rozważań w części warsztatowej. Poruszano także m.in. kwestie formalnoprawne oraz podniesiono konieczność ochrony gestów obrzędowych (mgr Katarzyna Kraczon).

W równoległej sekcji pojawiły się przykłady konkretnych wpisów na listę niematerialnego dziedzictwa. Dr Katarzyna Waszczyńska (UW) zaproponowała obchody świętojańskie na Mazowszu, mgr Marzena Badach (UMCS) – kolędo-

wanie z żywymi zwierzętami, mgr Magdalena Wójtowicz (UMCS) – magiczne leczenie ludowe oparte na semantyce liczb itp.

W innej grupie wystąpienia dotyczyły dwóch zagadnień. Pierwszym z nich była rekonstrukcja, która została omówiona na przykład w referacie mgr inż. arch. Rafała Szrajbera (Politechnika Łódzka) *Dziedzictwo niematerialne jako element rekonstrukcji architektury*. Drugim zagadnieniem było pożywienie w kontekście dziedzictwa niematerialnego, referowane przez dr Mariolę Tymochowicz (UMCS) czy dr Annę Drożdż (UŚ, Cieszyn).

W jednej z sekcji dr hab. Janina Hajduk-Nijkowska (UO) zadała w tytule swojego referatu pytanie *Ochrona dziedzictwa czy postfolklor narodowy?*, natomiast dr Małgorzata Gruchola (KUL) przedstawiła *Rolę instytucji samorządowych i organizacji pozarządowych w dokumentowaniu, badaniu, zabezpieczaniu oraz promowaniu niematerialnego dziedzictwa kultury na przykładzie gminy Kock*. Nad szansami i zagrożeniami niematerialnego dziedzictwa w kontekście marketingowym zastanawiała się mgr Kamila Węglarska (UMCS).

Referowano także niematerialne dziedzictwo w kontekście różnych grup mniejszościowych, na przykład dr Zbigniew Landowski (UG) wygłosił odczyt *Etnolekt Karaimów polskich jako nośnik materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego*.

WARSZTATY DLA EKSPERTÓW ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH I INSTYTUCJI KULTURY

Pierwszego dnia warsztaty, zorganizowane przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Stowarzyszenie Twórców Ludowych i Narodowy Instytut Dziedzictwa, miały charakter gremialny. Prof. Sławomir Ratajski (PK UNESCO) podziękował organizatorom za fantastyczną i cenną inicjatywę, która wpisuje się w program Konwencji z 2003 r. Podkreślił, aby nie hierarchizować, tak jak ma to miejsce w odniesieniu do materialnych zespołów zabytkowych, dla niematerialnego dziedzictwa bowiem najważniejszą kategorią jest autentyczność.

Z kolei głos zabrał prof. Jan Adamowski (UMCS, przewodniczący Zespołu ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Poruszył dwie pozytywne kwestie. Po pierwsze, konferencja naukowa, której towarzyszą warsztaty, jest doskonałą okazją do połączenia refleksji analityczno-poznawczych z możliwością ich praktycznego stosowania, co w humanistyce jest unikatowe. Drugim pozytywem jest podkreślenie wagi kultury duchowej, w której wyraża się człowiek i jego interpretacja świata.

Następnie mgr Bartosz Skaldawski (NID) przedstawił projekt wniosku o wpis na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w celu weryfikacji jego celowości i kształtu, co wywołało burzliwą dyskusję. Pojawiły się uwagi, wątpliwości

i pytania formułowane z powołaniem się na konkretne sytuacje wynikające z doświadczenia. Poruszono kwestie m.in. braku realnych korzyści materialnych związanych z wpisem, rekompensowaną przez prestiż i promocję danego miejsca, gdyż UNESCO jest jedną z dziesięciu najważniejszych marek świata. Duma, poczucie tożsamości i nobilitacji, łączące się z wpisem, mogą znacznie wpłynąć na rozwój regionalny.

Dr Hanna Schreiber zabrała głos w celu wyjaśnienia obecnej sytuacji: w Polsce ciągle nie mamy ustawy o niematerialnym dziedzictwie, co może zniechęcać do aktywności. Podejmowane jednak działania, jak tworzenie i popularyzowanie listy propozycji wpisów, która w momencie przyjęcia ustawy może zostać wykorzystana i stać się Listą krajową zabytków niematerialnego dziedzictwa. Do działania zachęcała także dr Katarzyna Smyk, która podkreśliła, że tak jak pilotaż poprzedza badania terenowe, tak konsultacje społeczne wniosku o wpis na listę winny poprzedzać wszelkie działania związane z implementacją Konwencji UNESCO, gdyż w taki sposób można się przekonać o adekwatności wniosku. Uczestnicy warsztatów przedstawiali także przykłady dobrych praktyk z zagranicy oraz z własnych środowisk lokalnych.

W kolejnym dniu warsztaty odbyły się w dwóch grupach. Jedną z nich poprowadziła dr Anna Weronika Brzezińska (PTL, UAM). Uczestnicy pracowali w podgrupach nad wyborem przykładowego elementu, który mógłby znaleźć się na krajowej liście niematerialnego dziedzictwa. Padły takie propozycje jak: garncarstwo, tkactwo, gra na cymbałach, hodowla koni arabskich, przyspiewki, medycyna ludowa i inne. W celu rozważenia sposobu zaprojektowania i przeprowadzenia konsultacji społecznych każda z grup została poproszona o odpowiedzi na trzy pytania: Od czego zaczynamy konsultacje społeczne? Kto bierze udział w konsultacjach społecznych? Kto nam może pomóc w organizacji konsultacji społecznych? Praca przyniosła efekt m.in. w postaci określenia zalet i wad tych konsultacji w kontekście wypełniania wniosku o wpis danego zjawiska na listę.

W drugiej grupie warsztaty, prowadzone przez dr Hanna Schreiber (STL), dotyczyły Wniosku o wpisanie elementu niematerialnego na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, który został przygotowany przez NID. Podczas dyskusji zwrócono uwagę na czasochłonność wypełniania wniosku, potrzebę przygotowania szkoleń, zarówno dla osób wypełniających wnioski, jak i oceniających je itd. Następnie przystąpiono do pracy w podgrupach nad szczegółową analizą kształtu i treści formularza. W warsztatach uczestniczyła przedstawicielka NID, Katarzyna Sadowska - Mazur, która wyjaśniała wszelkie problematyczne kwestie.

Podsumowanie konferencji oraz warsztatów miało charakter plenarny. W jego trakcie zabrała głos mgr Joanna Cicha-Kuczyńska, Radca Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, która przybliżyła *Realizację zapisów Konwencji UNESCO 2003 oraz Konwencji karpackiej w zakresie ochrony niematerialnego dziedzictwa*

kulturowego w Polsce. W słowie podsumowującym zaś prof. dr hab. Jan Adamowski powiedział, że wszelkie wnioski płynące z warsztatów i dyskusji zostaną przeanalizowane w Narodowym Instytucie Dziedzictwa i Komisji do spraw niematerialnego dziedzictwa, która działa przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Obrady zamknęła dr Katarzyna Smyk, która podziękowała wszystkim oraz wyraziła nadzieję na wdzięczność przyszłych pokoleń względem uczestników lubelskiej konferencji i warsztatów.